

Міфологія простору у народній культурі Частина II

«Людина архаїчна» не володіла поняттям центру у сучасному його трактуванні, тому не могла винайти очевидних речей – гончарного кола, колеса, жорна, млина, свердла тощо. Традиційна культура законсервувала давні технології розтирання зерна (мал. 1), пресування, що відбилося у ритуальних діях приготування обрядового хліба або поховання (мал. 2-4).

Мал. 1. Зернотерка неоліт. Фото з Інтернету.

Мал.. 2. Труна на снях [3].

Мал. 3. Поховання на снях. Неоліт [4].

Мал. 4. Селянський похорон [5].

Однак у природі були відсутні аналогії, за зразками яких могли моделювати присутність центру¹. У IV тис. до н. е. таким центром стає Полярна Зірка. α Дракона з'являється на небі Північної Півкулі Землі, тобто території, де зароджувалися первісні землеробські й скотарські цивілізації. Відомо, що в цей час спостерігається значне піднесення міфотворення, чому сприяло глобальне небесне явище.

До цього Полярна Зірка перебувала за межами зорового сприйняття мешканців Північної Півкулі. Давні люди досить довго користувались знаннями виміру часу і простору, заснованими на законах руху Місяця і зірок по екліптичній системі координат. Спостереження руху зоряного неба навколо нерухомої Полярної зірки підказало, що існує статичний небесний центр. Це

¹ Окрім одиноких дерев, але вони не описують навколо себе рівний радіус.

дало змогу створити Екваторіальну полярну систему координат і уточнити довготу сонячного року. Революція у свідомості людини епохи бронзи сприяла виникненню нових міфологічних концепцій народження Світу, що створило спільні культурні цінності, зрозумілі різному населенню.

Винайдення гончарного кола певним чином також було реалізацією знань про вісь обертання Всесвіту. Звідси зображення хрестоподібних солярних знаків на дні посудин, а на їх стінках – гір, води, ідеограм навколополюсних сузір'їв у вигляді оленів, птахів, ведмедів. У комплексі зображень гончарне коло символізувало Космос з віссю обертання в полярній системі координат і весь оточуючий світ – гори, тварини, люди, рослини тощо (мал. 5), поділений на землю, воду і небо. У такому разі верхній край гончарного кола асоціювався з Полярною зіркою, а нижній – із землею. Бог «крутить» світ, творячи усе у ньому. Людина також крутить гончарний круг, але створює миски і глечики, подібно до того, як Бог творить людину з глини. Аналогічні орнаменти фіксуються в українському гончарстві (мал. 6).

Основні місця спостереження були проєкціями цього центру, тому трактувались як священні, а поєднання цих точок здійснювалося за допомогою світового дерева. Як правило цю функцію виконували храми, які одночасно були першими обсерваторіями.

Таке переродження міфу спостерігається в епосі індоєвропейців – Ригведі, де описується святкування Нового Року, в якому беруть участь усі боги. Але водночас підкреслюється поділ богів на Асурів – старих правителів початкових космічних вод і Девів – нових. Верховним богом Девів вважається Індра, який прикріпив землю до неба, пробивши світову гору, яка плавала в первинних світових водах, попередньо убивши Дракона, який там знаходився. Гіпотетично міфічна битва Індри з Драконом відбувалась в районі зоряної полярної системи, оскільки поряд з «головою» сузір'я Дракона розташовується полюс екліптики (Полярна зірка). В епоху Бронзи Полярна зірка перебувала у сузір'ї Дракона, приблизно на його животі (в районі пупа). У міфі Індра ударив Дракона в центр живота, пришпилити цим самим Землю в Полюсі Світу. Наново відкритий Екваторіальний центр став місцем перебуванням інших богів. Відкриття нової

системи координат сприяло виникненню передумов для створення дуального світу (аналог до Біблійного до-потопного і після-потопного; грецького золотого і залізного віків; божественного і людського). До цього світ перебував у хаосі (в Біблії – безмежному океані), сузір'я вільно і без видимої закономірності переміщувалися в просторі й часі (океані), оскільки на було сталої точки відліку.

За допомогою відкритої екваторіальної/полярної системи координат з'явилася можливість визначати **чотири основні сторони світу**, стежити за рухом точок рівнодення вздовж екліптики і розраховувати довготу року, що було край важливо для тваринництва і землеробства. Це підтверджує появу наземних астрономічних календарів в епоху бронзи в багатьох народів Північної Півкулі. Однак поряд із новою системою координат продовжувала існувати стара, більш традиційна, яка базувалась на місячному відліку часу, що фіксується в архаїчних текстах, зокрема лікувальних.

У другій половині II тис. до н.е. α -Дракона значно відійшла від Полюса Світу й перестала бути Полярною зіркою. Культ вшанування Дракона стали занепадати, практичні знання вираховування рівнодень за рівноденнями стали більш формальними, культу вшанування космічних героїв переросли в міф, який переказували, але його зміст з часом забули [6, с. 16-19].

Далі буде